

SVERIGES HANDELSPOLITISKA ALTERNATIV: DEN EKONOMISKA INNEBÖRDEN

Av STAFFAN BURENSTAM LINDER¹

Inledning

Syftet med föreliggande uppsats är att försöka systematiskt diskutera olika sätt på vilka den svenska nationalprodukten skulle påverkas om Sverige anslöts till EEC resp. ställdes utanför EEC. Vi kommer att jämföra dessa två alternativ med *varandra* och inte med nuläget. Nuläget är av underordnat intresse, eftersom status quo är dömt att rubbas vare sig vi vill eller inte.

Framställningsgången kommer att vara den följande: I det första av två huvudavsnitt kommer vi att diskutera vilken avkastning *existerande resurser* kommer att ge i de två alternativen. Vi kommer därvid att skilja på effekterna av, å ena sidan, att vi har kvar resp. slopar vårt eget tullskydd, å andra sidan att EEC har kvar resp. slopar sitt tullskydd mot oss. Sammanfattningsvis kommer vi att diskutera möjligheterna att kvantitativt precisera skillnaden i avkastning på existerande resurser i de två handelspolitiska alternativen. I ett andra huvudavsnitt avser vi att granska vilka skillnader i ekonomisk tillväxt, dvs. i *framtida resursutveckling*, som kan komma att karakterisera de två alternativen.

De analytiska svårigheterna är omfattande. Förenklande förutsättningar måste därför göras allteftersom analysen fortskrider. Vissa centrala förenklingar eller begränsningar i ämnet kan emellertid lämpligen vidtagas redan inledningsvis. Dessa förutsättningar, vilka nedan anges, diskuteras någorlunda ingående för att det skall vara

¹ Till Professor R. Bentzel, Direktör W. Paues och Fil. lic. Ö. Johansson ber förf. att få framföra ett tack för värdefull kritik av tidigare versioner av denna skrift. Det säger sig självt att vi ej uppnått full enighet om framställningssättet och att jag är ensam ansvarig för slutsatser och omdömen.

möjligt för läsaren att bilda sig en egen uppfattning om i vilken utsträckning de slutsatser uppsatsen leder fram till måste modifieras.

A. Vi förutsätter att *inre och yttre balans* (dvs. full sysselsättning vid ett stabilt penningvärde samt jämvikt i betalningsbalansen) kan upprätthållas i båda alternativen utan allokeringsförsämrande direkta regleringar.

Detta är en mera omfattande förutsättning än vad som först kan synas. Den berör till att börja med förhållanden under omställningsperioden.

Rubbningar i den inre balansen kan uppstå som ett led i den anpassningsprocess inom näringslivet som blir nödvändig vare sig vi kommer med i EEC eller ställs utanför. Men vi kommer i vår analys att bortse från detta problem och förutsätter att man genom näringslivets anpassningsförmåga och lämplig ekonomisk politik kan klara de industriella omställningarna. Denna förutsättning, även om den förefaller djärv, tenderar dock inte att påverka slutsatserna i vår jämförelse mellan de två alternativen, eftersom omställningar i näringslivet blir nödvändiga vare sig vi anslutes till EEC eller ställs utanför. Visserligen blir det olika sektorer som utsätts för omställningstryck i de två alternativen men detta medför troligen inte några större skillnader alternativen emellan. Vi har valt att inte försöka göra någon detaljerad uppskattning av olika tulländringars verkningar bransch för bransch. En sådan redogörelse för omställningsprocessens anatomi är ytterst vanskelig eftersom vi vet mycket litet om hur företag och företagare i olika branscher reagerar inför ökat tryck eller nya chanser. Att utifrån olika tulländringar göra förutsägelser av mera ingående natur om näringslivets omstrukturering leder troligen ut i en yttlig exercis. Någon sådan har vi inte heller — kommer det att visa sig — någon större anledning att ge oss in på, när vi blott önskar kommentera den troliga nationalproduktutvecklingen.

Möjligheterna att upprätthålla inre balans under omställningsperioden är emellertid intimt förenade med möjligheterna att upprätthålla yttre balans. Om t. ex. vår export försvåras vid en handelspolitisk isolering utgör den brist på yttre balans, som då uppstår, ett hot mot den inre balansen. Hur allvarligt detta hot är beror på möj-

ligheterna att återställa den yttre balansen genom att pressa inkomstnivån via löne- och prissänkningar endera direkt eller indirekt genom växelkurspolitik. Om de industriella omställningsproblemen som sådana kan anses likvärdiga i de två alternativen är detta inte fallet med de yttre balansproblemen och därmed inte heller med de inre. Om vi föregriper den fortsatta analysen kan vi konstatera att avkastningen på existerande resurser, dvs. den reala nationalinkomsten, skulle bli lägre om vi ställdes utanför EEC än om vi kom med. Därmed ställs vi, om vi inte kommer med i EEC, inför den svårigheten att vi måste för att uppnå jämvikt i betalningsbalansen på ett eller annat sätt pressa den inhemska utgiftsnivån. Det förtjänar att uppmärksammas att en devalvering *icke* automatiskt ger detta resultat.² Tvärtom är det, som man sett många exempel på, ytterst svårt att med starka arbetsmarknadsorganisationer och full sysselsättningspolitik få devalveringar att ge önskad effekt.

Förutsättningen om att inre och yttre balans kan upprätthållas berör emellertid inte bara omställningsperioden utan gäller även förhållandena på sikt. Vi har här att observera möjligheterna att dels bedriva konjunkturpolitik, dels bemästra kostnadsinflationen.

Vad beträffar de konjunkturpolitiska problemen är det möjligt att de växer om vi integreras helt i Europa. Inte därför att konjunkturpolitik är svårare i ett större än ett mindre område — det omvända kan lika väl vara fallet — utan därför att övriga EEC-länder *kan* komma att föra en mindre aktiv konjunkturpolitik än vi skulle önska. Under sådana omständigheter vore det *ur denna speciella synpunkt* en fördel att stå utanför EEC, eftersom det lägre utrikeshandelsberoende vi då får ger oss större möjligheter att föra en självständig konjunkturpolitik. Men om EEC-länderna tenderar att föra en *beggar-my-neighbour* politik mot utomstående (dvs. försöka skära ned importen vid konjunkturförsvagningar) kan vårt konjunkturpolitiska läge förvärras av att stå utanför, *trots* de större möjligheter vi skulle ha att föra en egen politik. Dessutom måste man betänka att exportens varufördelning har stor betydelse för dess konjunkturkän-

² För en utmärkt pedagogisk redogörelse för hithörande problem se M. Michaely »Relative-Prices and Income-Absorption», *American Economic Review*, Mars 1960.

lighet. Om exporten vid handelspolitisk isolering i högre grad än annars inriktas på råvaror — vilket EEC's tullstruktur gör troligt — kan exportens konjunkturkänslighet bli större trots att exportens andel i nationalprodukten är lägre. Under alla omständigheter måste de ev. nackdelarna av att inte kunna föra en lika självständig konjunkturpolitik vid en EEC-anslutning vägas mot hur nationalprodukten skulle *trendmässigt* utveckla sig i de båda alternativen, dvs. den fråga vi fortsättningsvis skall ägna huvudintresset.

Det förtjänar också, när vi diskuterar inre och yttre balans, att påpekas att den framtida nationalproduktutvecklingen sannolikt påverkar våra möjligheter att bemästra kostnadsinflationen. Om nationalproduktutvecklingen på sikt blir ogynnsammare om vi ställs utanför EEC än om vi kommer med och penninglönehöjningarna tenderar att i högre grad överstiga produktivitetsstegringarna ju lägre dessa är, blir kostnadsinflationstrycket hårdare i isolering än vid anslutning. Ett ökat kostnadsinflationstryck, särskilt om det är högre än i de länder som är våra främsta handelspartners, ger i sin tur på olika vägar upphov till samhällsekonomiska kostnader.

B. Vi förutsätter att EEC kommer att omfatta — förutom ev. Sverige — den nuvarande Sexstatsmarknaden samt Storbritannien, Danmark, Norge och Grekland. Detta område kommer, antar vi, att utgöra *hela* vår omvärld. Detta är självfallet av mer än terminologisk betydelse. Genom denna förutsättning undgår vi nämligen

(1) det centrala problemet i den speciella tullunionsteorien, vilken sysslar med kostnaden sedd ur hela världens synpunkt av s. k. »handelsomläggning» eller »trade diversion» (att avräknas vinsterna av nyuppkommen handel s. k. »trade creation»). Trade diversion innebär att ett unionsland, när de inre tullarna slopas samtidigt som de yttre tullarna kvarstår, lägger om sin import från ett land utanför unionen med lägre produktionskostnader till ett land inom unionen med högre produktionskostnader.³

(2) det problem, som ligger däri att den svenska tullmuren mot

³ Se R. G. Lipsey, »The Theory of Customs Unions: A General Survey», *Economic Journal*, Sept. 1960. Metodologiskt utgör tullunionsteorien i denna del en tillämpning av »the theory of the second best». Se R. G. Lipsey and K. Lancaster, »The General Theory of the Second Best», *Review of Economic Studies*, 1956-57.

»den övriga omvärlden» skulle komma att höjas vid ett inträde i EEC.⁴ Denna höjning kan ge upphov till en speciell form av trade diversion, nämligen att import av olika produkter ersätts med hemmaproduktion bakom det höjda tullskyddet. Även om den svenska tullmuren mot den övriga omvärlden i genomsnitt skulle komma att höjas, kan vissa yttre tullar komma att sänkas. Därvid skulle en speciell form av »trade creation» kunna uppstå, nämligen att tullskyddad hemmaproduktion ersätts med import från den övriga omvärlden.⁵

(3) de analytiska komplikationer, som skapas av tänkbara omläggningar av vår export från EEC vid isolering och till EEC vid anslutning.

Denna förutsättning att EEC utgör hela vår ekonomiska omvärld är strategisk i den bemärkelsen, att vi kan uppnå väsentliga förenklingar i vår analys utan att nämnvärt minska slutsatsernas tillämplighet. Teoriens förklaringsvärde skulle inte sjunka så mycket eftersom

(1) de västeuropeiska ekonomierna är starkt konkurrerande (i motsats till kompletterande), vilket innebär att alla de mest effektiva producenterna av sådana varor, *som inte redan från början är tullfria*, de facto befinner sig inom unionen. Med den övriga omvärlden är de komparativa kostnadsförhållandena sådana, att importen därifrån väsentligen består av produkter, som är *tullfria i båda alternativen*. Skyddstullar på varor vi ej själva rimligen kan tillverka dvs. väsentligen produkter från utomeuropeiska länder med kompletterande ekonomier finnes blott i ringa omfattning. Vår import från den övriga omvärlden uppgår till 30 % av vår totala import men om vi beräknar *tullbelagd import* — och det är ju vad som intresserar oss i föreliggande sammanhang — kommer blott 2,2 av 15 miljarder från

⁴ Med »den övriga omvärlden» förstås alla länder utom EEC (utvidgat till att omfatta även Storbritannien, Danmark, Norge och Grekland).

⁵ Det är anmärkningsvärt att dessa varianter av trade diversion och trade creation ej diskuterats i den omfångsrika tullunionslitteraturen. Att negligera dem är berättigat endast om man förutsätter, att de olika länder, som bildar en tullunion, redan i utgångsläget har tullar motsvarande den gemensamma yttre tullmur, som kännetecknar en tullunion. En sådan förutsättning förefaller inte motiverad.

den övriga omvärlden, främst USA om vi räknar med de i svenska tulltaxan tullbelagda varorna. Visserligen medför en EEC-anslutning införande av tullar på vissa varor som är tullfria enligt svensk taxa och högre tullar på andra varor, men värdet av den i EEC-tulltaxan tullbelagda importen från övriga omvärlden skulle dock endast blivit 3,8 miljarder enligt 1960 års import. Men på det hela taget är det endast inom ramen för denna ganska obetydliga handel som trade diversions kan uppstå.

(2) av samma orsaker, som det är ringa utrymme för omläggningar av vår import, är det föga troligt att vår export skulle i någon väsentlig grad omdirigeras. Efterfrågestrukturen på såväl konsumtions- som kapitalvaror är i Västeuropa sådan att våra exportvaror där passar bäst och således där efterfrågas mest. Det skulle i isoleringsalternativet vara svårt för Sverige att finna kompensande marknader för de produkter, som vi är bäst ägnade att producera och som nu alltså företrädesvis säljs till Europa. Efterfrågestrukturen i Sovjet är i många avseenden olik vår, och denna marknad är därför — och av andra anledningar — mindre lämplig för oss. Samma förhållande gäller för överskådlig tid i u-länderna. Självfallet utgör u-länderna en omätlig marknad, men blott om vi accepterar en ansenlig terms of trade förlust, vilken t. ex. i gåvoalternativet bleve oändlig. Liksom vad gäller omläggningar av importen är det endast exportomläggningar till och från USA som kan komma att spela någon större roll.⁶ Men även om sådana omläggningar skulle kunna äga rum i någon nämnvärd omfattning skulle en jämförelse mellan våra två alternativ knappast påverkas. Omläggningar av export till USA från EEC, om vi ställs utom EEC, skulle göra detta alternativ bättre — eller mindre dåligt — än det skulle vara annars. Men omläggningar av export från USA till EEC, om vi anslutes till EEC, skulle också

⁶ Förf. har i ett annat sammanhang försökt att utförligt diskutera varför intensiteten i handel mellan länder måste vara en funktion av likheten i efterfrågestruktur och varför livsdugliga tullunioner troligtvis bildas just mellan konkurrerande ekonomier. Se *An Essay on Trade and Transformation*, Uppsala 1961, s. 87 ff. och 140–41. (De teoretiska resonemang, som där bedrivs, överensstämmer med de argument som framföres rörande »kompensation på andra marknader» i sammanfattningen av en enkät inom den svenska verkstadsindustrien i integrationsfrågan. Se *Verkstadsindustrin och den europeiska integrationen*, Stockholm 1962, s. 12–14.)

göra detta alternativ bättre än det annars skulle vara. Verkningarna av ev. exportomläggningar i de två alternativen skulle alltså tendera att ta ut varandra vid en jämförelse.

C. En tredje central förutsättning är att den ekonomiska innebörden av de två alternativen *inte påverkas av att internationella produktionsfaktorsrörelser* i det ena fallet kan fritt äga rum under det att de i det andra fallet hindras. Överhuvud taget bortser vi från konsekvenserna av olika produktionsfaktorsrörelser i de två alternativen. Detta antagande innebär en avsevärd begränsning av vårt problem. Men även om de två alternativen kommer att väsentligt påverkas av de olika villkoren för internationella produktionsfaktorsrörelser, har det ändå sitt intresse att separat analysera konsekvenserna av olikheter i villkoren för *varurörelser*.

Att analysera verkningarna av internationella produktionsfaktorsrörelser erbjuder i sig självt svårigheter. Det är likväl sannolikt, att vi med denna tredje förutsättning underskattar kostnaderna av att stå utanför EEC. I det specialfall t. ex. då volymen av produktionsfaktorsrörelser i båda riktningarna praktiskt taget är lika stor leder dessa rörelser till en förbättrad allokering av resurserna och en högre nationalprodukt än som skulle bli fallet dem förutan.

Trots dessa starka förenklingar kommer det att visa sig i den fortsatta framställningen, att det är i det närmaste omöjligt att med pretention på exakthet kvantitativt uppskatta skillnaderna i nationalproduktutveckling mellan de två alternativen. Vår strävan är således att först och främst klargöra hur problemen kan analytiskt angripas samt att ange den principiella riktningen och *ungefärliga* storleksordningen av olika verkningar.

Olika produktiv användning av existerande resurser

Vi skall nu diskutera skillnaderna i avkastning på existerande resurser i de två alternativen. Vi skall under denna punkt behandla (a) effekterna för oss av att *vi* tar bort resp. behåller vårt tullskydd mot omvärlden och under nästa punkt diskutera (b) följderna för oss av att *omvärlden* tar bort resp. behåller sitt tullskydd mot oss. Vi gör denna uppdelning främst av framställningstekniska skäl. Sam-

tidigt som den möjliggör en pedagogisk delning av ett omfattande problem i två komponenter tillåter den oss nämligen att på ett praktiskt sätt anknyta till existerande teori. Dessutom kan det ha ett egenvärde att separat bestämma effekterna av att ta bort det egna tullskyddet. Vi skulle nämligen, om vi så önskade, kunna *ensidigt* framkalla dessa verkningar, även om vi ställdes utanför EEC.

Verkningarna av att ta bort resp. behålla den svenska tullmuren

För att *illustrera* vilka kostnader vårt tullskydd medför kan man använda sig av utrikeshandelsteorins allmänna jämviktsmodeller.⁷ Dessa lämpar sig dock mindre väl som utgångspunkt för en kvantifiering av kostnaderna. Eftersom det praktiska intresset av att kunna beräkna kostnaden för ett land av dess tullskydd har varit starkt har en livlig diskussion bedrivits i litteraturen rörande de praktiska möjligheterna att inom ramen för partiell analys angripa detta problem.⁸

För att kvantitativt beräkna tullskyddskostnaden har man fört följande resonemang: Antag att ett land har ett genomsnittligt tullskydd om 25 %. Den första krona med vilken importen ökar när vi avskaffar detta tullskydd frigör — förutsatt att *terms of trade* är oförändrade — resurser värda en krona och tjugofem öre. Med det 25 %-iga tullskyddet är ju på marginalen den importkonkurrerande sektorn just konkurrenskraftig, vilket innebär, att den marginella produktionen kräver resurser värda 25 % mer än vad ifrågavarande produktion kräver utomlands. Om vi har stigande kostnader i den importkonkurrerande sektorn, dvs. fallande kostnader vid en produktionsminskning, medför varje ytterligare importökning med 1 kr. att vi frigör resurser med ett fallande mervärde ända tills på mar-

⁷ Se t. ex. W. M. Corden, »The Calculation of the Cost of Protection», *Economic Record*, April 1957 och Harry G. Johnson, »The Cost of Protection and the Scientific Tariff», *Journal of Political Economy*, Aug. 1960.

⁸ J. B. Brigden m. fl. *The Australian Tariff, An Economic Enquiry*, Melbourne 1929, J. E. Meade, *The Theory of Customs Unions*, Amsterdam 1955, kap. II, J. M. Young, *Canadian Commercial Policy*, Ottawa 1957, W. M. Corden, *op. cit.*, Harry G. Johnson »The Gains from Free Trade with Europe: An Estimate», *Manchester School*, Sept. 1958 och *op. cit.*, *Journal of Political Economy*, Aug. 1960, T. Scitovsky, *Economic Theory and Western European Integration*, London 1958, A. C. Harberger, »Using the Resources at Hand More Effectively», *American Economic Review*, May 1959, J. Wemelsfelder, »The Short-Term Effect of the Lowering of Import Duties in Germany», *Economic Journal*, March 1960.

ginalen den sista importökningen om 1 kr. frigör resurser, värda endast lika mycket som importökningen. Värdet av de totala resurser man på detta sätt kan spara och i stället sätta in i exportindustrien för att finansiera importökningen skulle således kunna uttryckas såsom ytan av en triangel med ökningen i importvärde som bas och tullprocenten som höjd.

Denna formel förändras om den importkonkurrerande sektorn har konstanta kostnader. Tullskyddskostnaden blir då i stället ytan av en *rektangel* med importökningen som bas och tullen som höjd. Om den importkonkurrerande sektorn har konstanta kostnader kommer den att helt elimineras. Man kan också tänka sig att kostnaderna är konstanta från en viss produktionsmängd under det att de vid lägre produktionsmängder är stigande. Under sådana omständigheter behöver inte hela denna sektor elimineras, men vinsten av att inskränka produktionen approximeras bäst av den alternativa formel som angivits här.

Vi måste emellertid också beakta att ett land som avskaffar sitt tullskydd kan försämra sina terms-of-trade. Om en ökad svensk import och en ökad svensk export inte kan äga rum till oförändrade priser försämras vårt bytesförhållande. Detta skulle leda till att vinsten av att avskaffa tullarna blir mindre och kan bli negativ.⁹

Med utgångspunkt från detta resonemang kan man precisera tullskyddskostnaden i formeln

$$P = a \frac{r}{100} dM - T \quad (1)$$

där P är tullskyddskostnaden; a är ett uttryck för kostnadsförhållandet i den importkonkurrerande sektorn och $a=1$ om kostnaderna är konstanta och approx. $=1/2$ om kostnaderna är stigande; $\frac{r}{100}$ är ett uttryck för den svenska tullprocenten; dM anger ökningen i importvärde och T uttrycker den terms-of-trade förlust vi kan åsamka oss genom att eliminera vårt tullskydd.¹

⁹ Vinsten blir negativ om det nuvarande svenska tullskyddet är (eller närmar sig) en »optimum tariff». Se t. ex. Harry G. Johnson, »Optimum Tariffs and Retaliation», *The Review of Economic Studies*, 1953-54, s. 142-53.

¹ Det är betydelsefullt att observera att själva tullinkomsternas storlek således inte har något att göra med storleken av tullskyddskostnaden även om man ibland

*Verkningarna av att omvärlden tar bort resp. behåller
sin tullmur gentemot Sverige*

Vi skulle därmed kunna gå över till reallokeringsanalysens andra avsnitt och försöka avgöra hur stor kostnaden av att stå utanför EEC skulle bli genom att EEC skulle behålla sina yttre tullar mot oss. Även detta problem kan belysas inom ramen för utrikeshandelsteorins allmänna jämviktsmodeller men inte heller här lämpar sig dessa som utgångspunkt för en kvantitativ uppskattning.

Den principiella orsaken till att omvärldens tullar förorsakar oss kostnader ligger i att våra priser på exportmarknaderna blir lägre och/eller våra importpriser högre än de annars skulle vara. Omvärldens tullar försämrar således våra terms-of-trade. Svårigheten är blott att bestämma hur mycket. Ett fall som vore analytiskt renodlat är att tänka sig att vår exportvolym till EEC blir oförändrad om EEC tar bort sina tullar, och att de svenska exportpriserna — och därmed exportvärdet — höjs med en procentsats som motsvarar EEC's tidigare tullar. Detta fall som förutsätter ett fullständigt oelastiskt utbud av svenska exportvaror innebure att terms-of-trade vinsten av att de utländska tullarna elimineras, eller kostnaden av att de inte tas bort, kan uttryckas i formeln

$$S = \frac{t}{100} N \quad (2)$$

där S är förlusten på omvärldens tullar, t är omvärldens tullprocent och N är det totala svenska exportvärdet innan omvärldens tullar avskaffas men således efter det att våra tullar eliminerats. $N + S$ är då det exportvärde som råder efter det att tullarna tagits bort.

Om det svenska exportutbudet inte är fullständigt oelastiskt leder ett borttagande av EEC's tullar till en uppgång i den svenska export-

velat göra gällande detta. Om t. ex. ett land inför prohibitiva tullar blir ju tullinkomsterna = 0 men tullskyddskostnaden blir troligen avsevärd. Att tullinkomsterna som sådana inte kan vara ett mått på företagens och hushållens kostnader av tullskyddet framgår också klart om man betänker att tullinkomsterna ju kan restitueras eller möjliggöra någon annan finanspolitisk lättnad. Kostnaden av tullar på t. ex. en råvara ligger således inte i att vissa företag kan få förhöjda kostnader utan i att produktionsresurser sätts in i en inhemsk oekonomisk tillverkning av ifrågavarande råvara.

volymen. Prishöjningen blir då lägre än tullprocenten såvida EEC's importefterfrågan inte är fullständigt elastisk. För att avgöra om resultatet blir mer eller mindre gynnsamt än vid en oförändrad svensk exportvolym måste man veta om vinsten på den ökade exporten är större eller mindre än den minskade vinst som blir resultatet om prishöjningen blir mindre än den som angivits i formel (2). Att a priori yttra sig om huruvida nettoeffekten innebär en större eller mindre vinst än den som angivits i formel (2) förefaller vanskligt. Om efterfrågan på svenska exportvaror är mycket elastisk innebär dock formel (2) en minimikalkyl. Som vi nedan skall försöka göra gällande är det troligt att utlandets efterfrågan på svenska exportvaror i själva verket är elastisk. Om formel (2) således med viss sannolikhet är en minimikalkyl skulle man inte desto mindre kunna begagna den om man nämligen förutsätter att ökningen i den svenska exporten blir maximalt stor i samband med att vi slopar våra tullar och att därför vårt exportutbud ej ökar om EEC tar bort sina tullar mot oss. Ytterligare en effekt att ta hänsyn till i detta sammanhang är att om den svenska exporten ökar frigöres resurser inom omvärldens importkonkurrerande industri, vilka sätts in i dennas exportindustri med ett ökat exportutbud och lägre svenska importpriser som trolig följd.

Ett försök till kvantitativ beräkning

Med utgångspunkt från de resonemang vi bedrivit skall vi nu göra ett försök till en kvantitativ beräkning av vad det skulle kosta i form av lägre avkastning på existerande resurser att stå utanför EEC.

De komponenter, som kostnaden av en handelspolitisk isolering har uppdelats i, kan sammanfattas i formeln

$$F = P + S = a \frac{r}{100} dM - T + \frac{t}{100} N \quad (3)$$

där F anger den totala kostnaden som uppstår genom lägre avkastning på existerande resurser vid en handelspolitisk isolering. Komponenten P , som uttrycker kostnaden av att bibehålla det svenska tullskyddet, skulle självfallet kunna undvikas även om vi ställdes utanför EEC. Förutsättningen härför är att vi *ensidigt* slopar vårt

tullskydd. Av många anledningar är det emellertid högst otroligt att vi i verkligheten skulle ensidigt vidta en sådan åtgärd. Därför inkluderar vi detta kostnadselement men den som har en avvikande uppfattning om hur den svenska tullpolitiken skulle bedrivas vid en handelspolitisk isolering kan exkludera P .

Problemet är nu att finna numeriska värden på de olika storheter som ingår i vår ekvation.

Även om storheterna r och t är de lättaste att kvantitativt ange måste man komma ihåg att alla beräkningar av ett lands eller en grupp länders genomsnittliga tullskydd är mer eller mindre suspekta.² Vi kan undgå problemet genom att räkna med export- och importändringar för varje varuposition och multiplicera med den tullprocent, som gäller för resp. varuposition. Med denna metod kringgår vi emellertid ett problem genom att skapa så mycket större svårigheter, nämligen att uppskatta alla tänkbara handelsändringar. Vi skall därför för enkelhets skull välja att betrakta det genomsnittliga tullskyddet som ett ovägt medeltal av alla ad valorem tullar. Denna beräkningsmetod är den mest invändningsfria och den vanligen tillämpade. Detta innebär att vi sätter r till 8 och t till 15. Man får emellertid vara medveten om att själva tullsatserna underskattar det reella tullskyddet. Av stor betydelse är nämligen också de s. k. administrativa handelshindren — ett förhållande som kommit väl till uttryck i följande mening: »Let me write the Administrative Act and I care not who fixes the rates of duty.»³ Å andra sidan är det möjligt att som ett led i Kennedys handelsgiv vissa tullar av intresse för vår del skulle komma att sänkas även om Sverige inte kom med i EEC.

Faktorn a sätter vi till $1/2$, dvs. vi antager att den svenska importkonkurrerande sektorn kännetecknas av stigande kostnader.

Vi skall därmed övergå till att försöka bestämma dM och N , dvs. importökningen i samband med att man slopar det svenska tullskyddet resp. den totala export Sverige har efter det att våra tullar slopats men innan EEC's tullar tagits bort. Om vi förutsätter, att handelsbalansen är i jämvikt, blir N , så som det definierats, lika med

² Se härom G. Haberler, *The Theory of International Trade*, s. 355–59 och J. Viner, *The Customs Union Issue*, New York, 1950, s. 66–68.

³ B. A. Lewitt, *Through the Customs Maze*, New York, 1923, s. 11.

$M + dM$, dvs. summan av vår import innan vi avskaffar våra tullar och den importökning, som uppstår i och med att vi avskaffar våra tullar.⁴ Det räcker således att förutom M bestämma endera dM eller N . M som ju är importen från EEC i isoleringsalternativet kommer när betalningsbalansen är i jämvikt att vara lägre än den nuvarande importen. Vi antar att M kan sättas till 10 mdr. För att direkt avgöra hur stor importökningen (dM) blir skulle vi behöva känna till elasticiteten i den svenska importefterfrågan. Detta värde är emellertid mycket svårt att uppskatta. I stället kan man försöka ange hur stor den svenska exportandelen i bruttonationalprodukten skulle kunna bli inom ett integrerat Europa. Denna del är f. n. ca 20 % och skulle i isoleringsalternativet bli lägre än 20 %. Att den vid en anknytning till EEC skulle kunna öka upp mot 30 % förefaller inte att vara någon orimlighet. En uppgång av exportandelen i bruttonationalprodukten från 20 % till 30 % innebär att exporten ökar med 50 %. Om vi antar att exporten till den övriga omvärlden ligger oförändrad, innebär detta att EEC-exporten skulle öka med 75 % eller med ca 7,5 mdr. N skulle därmed bli 17,5. En ökning av importen (dM) om 7,5 mdr skulle förutsätta en elasticitet i importefterfrågan om -10 eftersom priset när vi slopar tullarna om 8 % skulle bli ca 7,4 %. Detta värde kan förefalla högt men det motsvarar vad Wemelsfelder fann vara elasticiteten i den tyska importefterfrågan i samband med att Tyskland gjorde sina konjunkturpolitiska tullsänkningar.⁵ En viss överskattning av dM , i den mån vi gjort en sådan, är f. ö. som ovan påpekats motiverad av att vi räknar med att vår exportvolym när EEC eliminerar sina tullar blir oförändrad (storheten N).

Vad slutligen beträffar storheten T , dvs. den terms-of-trade förlust vi kan ådraga oss genom att slopa vårt tullskydd, är denna mycket svår att uppskatta. Att anta att vi kan driva upp vår import med 75 % utan att våra importpriser stiger nämnvärt förefaller realistiskt.

⁴ Egentligen skulle vi, när vi kalkylerar dM , bortse från den del av importökningen, som är en följd av att inkomsterna ökar genom resursallokeringen. När vi beräknar N skulle vi å andra sidan inkludera all export, dvs. även den del av exporten, som är ett resultat av att när de resurser, som frigöres till följd av ökad import, sätts in i export, ger de ett större utbyte (en reflex av inkomsteffekten).

⁵ J. Wemelsfelder, »The Short-Term Effect of the Lowering of Import Duties in Germany», *Economic Journal*, March 1960.

Även en kraftig efterfrågeökning från svensk sida torde öka den totala efterfrågan obetydligt. Det är också att observera att den svenska importökningen motsvaras av en ökad svensk export som frigör resurser i den utländska importkonkurrerande sektorn. Dessa resurser sätts in i utlandets exportindustri och leder till att utlandets utbudskurva förskjutes nedåt åt höger.

Frågan är emellertid om en ökning av den svenska exporten med 75 % kan äga rum utan att våra exportpriser försämras. Länder diversifierar sin import men specialiserar sin export. Därför torde Sverige på importsidan inte öva något märkbart inflytande på världsmarknadspriserna under det att en ökning av vårt exportutbud kanske inte kan ske utan ett visst pristryck. Hur stort detta kan bli är omöjligt att yttra sig om. I hög grad torde det bli en fråga om vilka produkter utbudsökningen gäller. En 75-procentig ökning av den svenska järnmalmsexporten skulle innebära en 10-procentig ökning i utbudet av järnmalm på exportmarknaden och en 3-procentig ökning av världens totala utbud. Motsvarande siffror för pappersmassa är 20 % resp. 3 %. Om däremot exportökningen gäller manufakturade varor bleve procentsatserna, på grund av Sveriges litenhet troligen försvinnande små. För personbilar t. ex. bleve de 1,5 % resp. 0,3 %.

Dessa siffror indikerar att särskilt om exportökningen inte gäller våra stapelvaror kan kanske även en väsentlig ökning av den svenska exportvolymen ske utan att våra exportpriser nämnvärt påverkas. Det är f. ö. troligt att i en flexibel ekonomi utbudsökningen skulle gälla just produkter där efterfrågeförhållandena är sådana att priserna ej skulle pressas. Vi måste också komma ihåg att EEC's tullskydd är differentierat så att de mest kännbara tullhindren gäller manufakturade varor. Om dessa tullar slopas är det rimligt att tänka sig att den svenska exportökningen främst skulle gälla förädlade produkter. Det är t. o. m. inte uteslutet att det skulle bli en utbudsminskning av råvaror och halvfabrikat. Ett visst pristryck på förädlade produkter skulle då motvägas av högre priser på våra råvaror. Under sådana omständigheter är det rimligt att anta, att våra terms-of-trade förblir opåverkade av förändringarna i utrikeshandelns volym.

Om vi sätter in i ekvationen (3) de numeriska värden vi diskuterat oss fram till, får vi följande resultat:

$$F = \frac{1}{2} \frac{8}{100} 7,5 - 0 + \frac{15}{100} 17,5 \quad (4)$$

$$F = 0,3 + 2,6 = 2,9$$

Detta resultat innebär, att vi beräknat att den årliga avkastningen på existerande resurser, om vi ställs utanför EEC jämfört med det alternativet att vi kommer med i EEC blir 0,3 mdr lägre till följd av att vi behåller vårt tullskydd och 2,6 mdr lägre till följd av att EEC behåller sitt tullskydd mot oss. Den totala årliga avkastningen på existerande resurser (F) skulle bli 2,9 mdr lägre vilket, om vi relaterar det till nuvarande nationalprodukt, utgör ca 4%.⁶

Om vi räknar med konstanta kostnader i den importkonkurrerande sektorn, dvs. $a=1$, blir $F=0,6+2,6=3,2$ mdr. Om $a=1/2$ men dM sätts till 5 i stället för 7,5 blir $F=0,2+2,3=2,5$ mdr. Om dM blir $=0$ blir $F=0+1,5=1,5$ mdr. Om dM i stället är 10 blir $F=0,4+3,0=3,4$. Om terms-of-trade försämrats genom att vi slopar våra tullar, innebär detta — förutsatt att $dM=7,5$ — att för varje procent exportpriserna sjunker minskar F med 175 m. (1% av 17,5 mdr). Det har sitt intresse att påpeka vilka skillnader i resultat som uppstår om man ändrar de olika numeriska värdena, inte minst därför att osäkerheten i de beräkningar som gjorts då framhävs.

Innan vi övergår till det som är viktigare än denna statistiska analys, nämligen till att granska den ekonomiska tillväxten i de två handelspolitiska alternativen, skall vi blott avslutningsvis konstatera att vad beträffar den lägre avkastning på existerande resurser, som ett lands tullskydd ger upphov till, har alltsedan Brigden-rapporten

⁶ Huruvida detta skall uppfattas som ett högt eller ett lågt tal behöver vi inte närmare orda om. Det bör emellertid understrykas, att om det vore fråga om att vi i isoleringsalternativet skulle totalt avskäras från alla möjligheter att utrikeshandla och inte bara ställas inför olika tullhinder, skulle självfallet kostnaden bli oerhört mycket större än 4% av vår nationalprodukt. Siffran 4% får således inte missförstås som ett mått på det totala bidrag till avkastningen på existerande resurser som frihandel i stället för autarki skulle ge.

ett flertal försök gjorts att kvantifiera denna.⁷ Det skulle här föra för långt att närmare granska dessa. Olikheterna i de resultat man kommer fram till beror mindre på val av beräkningsmetod än på olikheter i de olika ländernas tullnivåer, utrikeshandelssektorns betydelse och antaganden om elasticiteter i importefterfrågan.⁸ I en undersökning

⁷ »The cost of protection», dvs. vad vi kallat tullskyddskostnaden, komponenten P enligt formel (1), har uppskattats av Brigden (*op. cit.*) för Australien till 6% av GNP, av J. H. Young, *op. cit.*, för Canada till 3,5–4,5% av GNP, av Harberger, *op. cit.*, för Chile till 2½%, av Harry G. Johnson (*Manchester School*) för U.K. till £100 m. eller under 0,5% av GNP, samt av J. Wemelsfelder *op. cit.*, för Tyskland till 0,18% i samband med att halva tullskyddet eliminerades. Dessa värden kan jämföras med våra 0,3 mdr kronor eller 0,4% av vår nationalprodukt.

⁸ Det kan emellertid vara av intresse att jämföra mera i detalj vår beräkning med den som gjorts av Bengt Reuterskiöld för Sverige. (Bengt Reuterskiöld, »EEC-anslutning eller isolering», *Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift*, Jan. 1962.) Metodmässigt finns här ett flertal olikheter. (1) Vinsterna av att eliminera vårt tullskydd analyserar R. under beteckningen »omställningsvinster». Här ingår emellertid även vissa omflyttningssvinster av ett särskilt slag, förknippade med att lönerna i den svenska exportindustrien är högre än i den importkonkurrerande industrien. Dylika olikheter har förutsatts icke existera i våra statiska jämviktsmodeller. Överflyttningssvinster av denna natur kan kanske lämpligare diskuteras i samband med att vi jämför tillväxttakterna i de olika alternativen. (2) Vidare räknar R. med att de resurser, som frigöres ur den importkonkurrerande industrien, producerar varor som icke säljas till oförändrade priser utan till de högre priser, som skulle vara möjliga att ta ut, när Europamarknadsländerna tar bort sina tullar vis-à-vis oss. Effekterna av detta diskuterar vi i stället i samband med att vi analyserar konsekvenserna icke av att vi tar bort vårt tullskydd utan av att EEC tar bort sitt tullskydd mot oss. (3) Ytterligare en skillnad är att R. räknar med tullar i procent av förädlingsvärde i stället för importvärde. På det hela taget synes detta vara en onödig komplikation. Detta kan kanske bäst illustreras i ett numeriskt exempel. Antag att landet A eliminerar sina tullar och att detta leder till en ökning av bilimporten om 10 mkr och att ingen annan ändring inträffar på importsidan. Antag vidare att vi har konstanta kostnader i den inhemska bilindustrien och att det ursprungliga tullskyddet var 50%. Vår formel att beräkna the cost of protection är $50/100 \cdot 10 = 5$ mkr. Om förädlingsvärde = försäljningsvärde i den svenska bilindustrien blir tullskyddet i procent av förädlingsvärdet $5/15 = 33,3\%$ och the cost of protection enligt R. $33,3/100 \cdot 15 = 5$ mkr. Resultatet blir således detsamma. Antag nu att förädlingsvärdet i bilindustrien är blott 7,5 mkr. Tullskyddet i procent av förädlingsvärdet blir då $5/7,5 = 66,6\%$ och the cost of protection fortfarande enl. R. $66,6/100 \cdot 7,5 = 5$ mkr. Några ytterligare resurser med högre produktivitet annorstädes frigöres inte hos bilindustriens underleverantörer, eftersom dessa underleverantörer enligt förutsättningarna inte är i behov av något tullskydd. Men antag nu att även underleverantörerna i utgångsläget utnyttjade 50% tullskydd. Skulle man då med R's metod komma till ytterligare vinster? Svaret på detta synes vara nej, därför att om den svenska bilindustrien är konkurrenskraftig med ett 50% tullskydd, trots att dess kostnader höjs genom att underleverantörerna har ett tullskydd, vore det en överdrift att

av vad det skulle innebära ekonomiskt för Sverige att ställas utanför EEC begagnar emellertid Tord Ekström helt egna metoder.⁹ Då Ekströms resultat väckt ett visst intresse förtjänar det att närmare diskutera metoden. Ekströms allmänna slutsats är att de ekonomiska nackdelarna av att ställas utanför EEC vore ytterst obetydliga för Sverige. Han stöder detta på statistik som visar att exportutvecklingen på EEC hittills varit gynnsam åtminstone jämfört med utvecklingen på EFTA. Det syns emellertid vara svårt att dra några slutsatser härur utan att först beakta att köpkraftsutvecklingen under perioden varit så mycket fördelaktigare i EEC än EFTA. Därför borde vår EEC-export rimligen ha ökat snabbare än vår EFTA-export. Förklaring till att den inte gjort det måste sökas i att vi ej tillhört EEC. Vidare anser Ekström att våra exportpriser på EEC utvecklats gyn-

ta 66,67% som koefficient för att beräkna den produktivitetsökning, som skulle kunna ske genom att flytta produktionsfaktorerna ur bilindustrin. Om man tar bort underleverantörernas tullskydd, skulle bilindustrin kunna konkurrera även vid en betydligt lägre tull än 50%.

Eftersom det inte spelar någon roll vilken formel man använder, så länge som förädlingsvärdet är 100% av försäljningsvärdet, bör det inte heller förvåna oss att det inte har någon betydelse om en industrigren har en eller flera underleverantörer. Endast i det fall då underleverantörerna befinner sig i *utlandet* innebär R's metod en förbättring i stället för en komplikation. I detta fall kommer nämligen den primära ökningen av bilimporten om 10 mkr i vårt exempel att följas av en sekundär nedgång i import av bildelar, och om vi använder vår formel kommer tullskyddskostnaden inte att anges till $50/100 \cdot 10$ mkr utan felaktigt till $50/100 (10 - S)$, där S är den sekundära minskningen av importen. För att få ett korrekt mått på »the cost of protection» måste vi då använda R's metod, åtminstone om det är möjligt att i statistiken få fram bruttoökningen i import.

Mot bakgrund av dessa olika metodologiska olikheter är det ej förvånande att R. kommer fram till andra värden. Han preeiserar »omställningsvinsterna» vid en EEC anslutning till 3,5% av GNP, dvs. ca 2,4 mdr kr. De väsentligaste orsakerna till att detta belopp ej är jämförbart med vad vi angett som tullskyddskostnader torde således vara att R. räknar med att den ökade exporten kommer att avsättas till högre än nu rådande priser, och att han ger sig utanför den statiska jämviktsanalysen genom att anta, att lönerna i den importkonkurrerande sektorn i ntgångsläget ligger lägre än i exportsektorn.

I sin undersökning av vinsterna av att EEC tar bort sitt tullskydd får R. motsvarande lägre resultat. Han uppskattar vinsten till »minst 400 mkr», dvs. minst 0,6% av GNP. Till en mycket stor del beror R's omställningsvinst genom att räkna terms-of-trade vinster blott på *nuvarande* export. I övrigt synes R's låga siffra bero på att han utesluter vissa varukategorier (jordbruksprodukter, transportmedel samt en grupp »övriga varor», omfattande 10% av vår export).

⁹ Se *Ekonomien* nr 11, 1962 och *Fackföreningsrörelsen* nr 29-30 samt boken *Vi och Västeuropa* publicerad gemensamt av Myrdal, Ekström och Pålsson, 1962.

samt. Men exportpriserna på de olika marknaderna är också en funktion av hur de inhemska prisnivåerna i de olika länderna rör sig. Ekström borde därför ha beaktat konsekvenserna av att prisstegringarna inom EEC under perioden varit större än inom EFTA. Att — som Ekström understryker — exportutvecklingen inom stålsektorn varit gynnsam trots långvarig prisdiskriminering inom ramen för Schumannplanen förefaller också ha ringa bevisvärde. En enstaka industrisektor med växande komparativa fördelar kan mycket väl övervinna växande tullar. Men detta hindrar inte att utvecklingen skulle ha varit ännu gynnsammare utan dessa tullhinder. Ekströms metod syns i alltför hög grad bestå i att jämföra två alternativ genom att studera statistik som blott gäller det ena alternativet.

De handelspolitiska alternativen och den ekonomiska tillväxten

Vi skall nu övergå till frågan hur den ekonomiska tillväxten skulle bli i de två alternativen. På sikt blir detta den helt avgörande frågan. Trots att detta problem är betydelsefullare än vad som händer med avkastningen på existerande resurser har det diskuterats mycket mindre intensivt. Orsaken till att den betydelsefulla tillväxtproblematiken kommit att något negligeras är att den behandlas styvmoderligt i den rena utrikeshandelsteorin samt att den erbjuder ännu större vanskligheter när det gäller att komma till kvantitativa slutsatser. Debatten kommer alltså att påminna om den av Parkinson förlöjligade, utdragna diskussionen inom en bolagsstyrelse om hur fabriken cykelställ skulle utformas följd av en helt kort överläggning om hur bolagets atomkraftstation skulle byggas.

Tillväxtutvecklingen vid oförändrad tillväxttakt

Låt oss till att börja med konstatera, att, även om tillväxttakten inte förändrades, skulle de två alternativen te sig mycket olika. Detta kan illustreras i figur 1. På y -axeln mäter vi med en logaritmisk skala total nationalinkomst (Y). På x -axeln mäter vi tiden (t). Låt oss anta att linjen AA' anger tillväxt i isoleringsalternativet. Om Sverige nu vid tiden $t+0$ anslöt sig till EEC, skulle på grund av en förbättrad resursallokering nationalinkomsten öka med ca 3 mdr kr. Om vi

antar, att alla reallokeringar sker omedelbart — vilket man antar i de statiska jämviktsmodellerna — skulle tillväxtlinjen i integrationsfallet (BB') börja 3 mdr kr. högre upp på y -axeln. Om vi antar — vilket är mera realistiskt — att reallokeringen tar tid, skulle tillväxtlinjen kunna uttryckas genom linjen AB' . På sikt spelar det ingen roll, vilken av linjerna vi arbetar med, och för att förenkla analysen antar vi även nu att reallokeringarna är ögonblickliga. BB' kommer då att löpa parallellt med AA' ovanför denna linje.

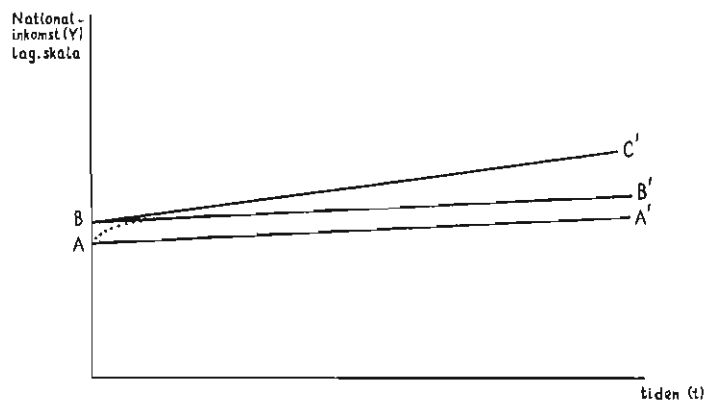

Fig. 1.

Det framgår omedelbart av detta diagram, att det kan vara utomordentligt vilseledande att kalla reallokeringsförlusterna »engångsförluster».¹ Varje period i framtiden kommer nationalinkomsten — om vi kvarhåller förutsättningen om oförändrad tillväxttakt — att ligga ca 4 % lägre i isoleringsalternativet än i integrationsalternativet, och i absoluta tal kommer nationalinkomstskillnaden att växa med tillväxtprocenten.²

Olikheter i tillväxttakt

Men tillväxttakten kommer i de två fallen med största sannolikhet inte att vara densamma. Tillväxtutvecklingen vid EEC-anslutning jämfört med vid handelspolitisk isolering bör sannolikt uttryckas med linjen BC' i fig. 1 i stället för BB' . BC' har en brantare lutning

¹ Se t. ex. Reuterskiöld, *op. cit.* s. 22 och 24.

² Om två tal ökar med samma procent, ökar också skillnaden mellan dem med denna procent.

än AA' vilket innebär en snabbare framstegstakt. Vi skall under följande fyra punkter redogöra för varför tillväxttakten, om vi kommer med i EEC, blir högre än om vi ställs utanför.

1. Till att börja med kommer *framtida* resursökningar vid isolering att ge ett lägre utbyte genom en sämre allokering i analogi med den lägre produktiviteten *existerande* resurser får i isoleringsalternativet än i integrationsalternativet. Likaväl som existerande resurser kan antas ge drygt 4% lägre produktion vid handelspolitisk isolering, är det rimligt att tänka sig att varje given resursökning ger ca 4% lägre utbyte.³ (Den marginella kapitalkoefficienten blir m.a.o. lägre i integrationsalternativet än i isoleringsalternativet.) Om vi tänker oss att tillväxttakten är 5% i integrationsfallet, skulle den av denna anledning bli knappt 4,8% om vi ej deltar i Europamarknaden.

Det argument vi här (och i föregående avsnitt) framfört visar att det finns ett starkt samband mellan hur avkastning på existerande resurser kan beräknas vara i de två alternativen och hur den framtida nationalproduktutvecklingen blir. Även om vi framför allt är intresserade av tillväxtanalysen kan vi således inte bortse från reallokeringsanalysen. Denna utgör en viktig grund för tillväxtanalysen.

2. Sveriges fortsatta industriella expansion kommer med största sannolikhet att gå i riktning mot en alltmer avancerad förädling av våra råvaror. *Men sådana produkter kommer att mötas av särskilt stora tullhinder om vi ställs utanför EEC.* Vår tillväxt kommer därför vid isolering att bromsas av ett ännu sämre utbyte av våra resursökningar än den vi i föregående punkt konstaterat skulle bli fallet under alla omständigheter. Endera kommer våra framtida resursökningar att i högre grad än vid en EEC-anslutning sättas in i råvaruproduktion där de av produktionstekniska och marknadsmässiga orsaker utsätts för avtagande avkastning eller också blir våra terms-

³ Vi måste hålla isär två olika effekter: (1) genom reallokeringsförlusterna blir i utgångsläget Y lägre i isolering än vid integration. Vid en given sparkvot och konstant arbetskraftsmängd blir då i absoluta tal den årliga resursökningen lägre, men eftersom resursökning och Y minskar procentuellt lika mycket, blir tillväxttakten oförändrad om blott resursökningarna i isolering har samma produktivitet som i integration. Detta diskuterade vi i avsnittet om oförändrad tillväxttakt. (2) i denna punkt diskuterar vi vad som händer om resursökningarna har lägre produktivitet i isolering än i integration.

of-trade förluster till följd av EEC's bibehållna tullar successivt mera kännbara än som framkommit när vi diskuterat avkastningen på existerande resurser. Som exempel på hur differentierade tullar kan hindra vidareförädling av svenska råvaror inom Sverige kan man nämna att EEC-tullar på pappersmassa kommer att vara 6 %; på papper blir den 16 %; med ett pris på 700 kr. per ton för massa och med en vidareförädlingskostnad om 300 kr. uppstår en mertull på vidareförädlingsprocessen om 118 kr. (160 - 42) eller drygt 30 %. Det tillväxthämmande moment som ligger i att vi vid en handelspolitisk isolering möts av ett på detta sätt differentierat tullskydd är troligen betydande.

3. Vi har i våra statiska jämviktsmodeller förutsatt att fri konkurrens råder, så att när tullarna elimineras samtliga de marginella jämviktsvillkor, som krävs för att man skall nå ett optimalt läge, verkligen etableras.⁴ Ur teoretisk synvinkel är detta betydelsefullt för att vi skall kunna göra entydigt gällande att borttagande av tullarna leder till en högre nationalinkomst.⁵ Om nu fri konkurrens från att icke tidigare ha rått etableras genom att tullarna slopas, ökar nationalinkomsten mera än den skulle ha gjort, om fri konkurrens rått redan i utgångsläget. Vidare — och det är detta vi har anledning att trycka på i detta sammanhang — ökas ekonomiens framtida allokerings effektivitet, vilket leder till en högre framstegstakt än i isolering.

Nu är det självfallet så att fri konkurrens, så som denna definieras i den rena teorin, existerar varken i isolerings- eller integrationsalternativen. Även om man med fri konkurrens menar endast förmåga och vilja hos olika producenter att kämpa om varandras marknadsandelar, torde fri konkurrens ej råda. Det är dock troligt, att konkurrensen blir skarpare ju större marknaden blir. I den mån man accepterar de marknadsandelar, vilka storföretagen i resp. branscher har i olika länder, såsom en indikator på konkurrensläget, har det sitt intresse att notera, att en serie empiriska undersökningar visar

⁴ Se härom t. ex. K. Boulding, »Welfare Economics». *A Survey of Contemporary Economics* (vol. 2, ed. Haley), Homewood, Ill., 1952.

⁵ Detta är ett specialfall av teorin för »second-best», precis som frågan om trade diversions är ett specialfall av samma teori.

ett klart omvänt samband mellan marknadsandelar och marknadsstorlek.⁶ Det är därför troligt att en svensk anslutning till EEC skulle öka konkurrenstrycket på den svenska marknaden. Det omfattande företagssamarbete, som inletts inom EEC, behöver inte tolkas som konkurrenshämmande kartellisering (som skulle göra vårt marknadsandelskriterium som mått på konkurrensläget mindre användbart). Även om dessa sammanslutningar begränsar konkurrensen i förhållande till vad den skulle vara dem förutan, måste man likväl fråga sig om konkurrensen trots allt inte blir hårdare än tidigare inom varje land med olika nationella karteller. Slutsatsen av detta skulle då bli, att ett hårdare konkurrenstryck ger åtminstone en presumption för att en svensk anslutning till EEC även på detta sätt skulle ge upphov till en snabbare tillväxt.

4. Det kanske kvantitativt mest betydelsefulla sätt på vilket tillväxttakten i de två alternativen kan påverkas i olika riktning är genom det samband, som finns mellan marknadsstorlek och produktivitet. Någon mera utförlig diskussion av detta omfattande problem är här icke möjlig. Det är emellertid av intresse att observera vissa empiriska undersökningar som gjorts rörande sambandet marknadsstorlek-produktivitet.⁷ I dessa undersökningar kommer man fram till att det sannolikt finns ett påtagligt positivt sådant samband. Femtio procent eller mera av produktivitetsskillnaderna mellan de tillverkande industrierna i de länder, som jämföras, tycks kunna hänföras till skillnader i marknadsstorlek. En viss tveksamhet synes råda om signifikansen i dessa observationer, eftersom orsak-verkan-sambandet mellan produktivitet och marknadsstorlek inte anses klart.

⁶ Bela Balassa, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, Ill., 1961, s. 167-69.

⁷ Följande tre ambitiösa empiriska undersökningar rörande produktivitetsskillnader (skillnader i output per man-hour) mellan USA och Storbritannien diskuterar till hur stor del de observerade skillnaderna i produktivitet kan återföras på skillnader i marknadsstorlek: L. Rostas, *Comparative Productivity in British and American Industry*, Cambridge, 1948, s. 50-67, särskilt s. 58-63, Marvin Frankel, *British and American Manufacturing Productivity, A Comparison and Interpretation*, Urbana 1957, s. 64-80, särskilt s. 66, D. Paige och G. Bombach, *A Comparison of National Output and Productivity of the United Kingdom and the United States*, Paris 1959, s. 68-73, särskilt s. 69-72. Dessa undersökningar innehåller hänvisningar till andra smärre studier. En diskussion av litteraturen återfinnes i B. Balassa, *op. cit.*, s. 109-16.

Som emellertid Scitovsky påpekat, och Balassa instämt i, finns det ingen anledning att tolka detta samband som ett ensidigt orsak-verkanförhållande utan snarare som ett multiplikativt samband: en ökning av marknadsstorleken (t. ex. genom en tullunion) leder till en produktivitetsökning, vilken i sin tur ökar marknadsstorleken osv.⁸

Bakom det positiva sambandet mellan marknadsstorlek och produktivitet torde ligga i vidaste bemärkelse stordriftens fördelar: external och internal economies, t. ex. ett snabbare tekniskt framsteg genom större möjligheter att satsa på forskning och större möjligheter att utnyttja stordriftsteknik.⁹ Det förhållandet, att lönerna i den svenska exportindustrien är högre än i den importkonkurrerande industrien, kan enligt förf.'s uppfattning tolkas som ett indicium på att dylika fördelar gör sig gällande i just våra exportindustrier med dess större och snabbare växande marknader, och att dessa industrier leder den svenska dynamiska utvecklingsprocessen.¹ En marknadsutvidgning genom en svensk anslutning till EEC borde under sådana omständigheter resultera i en högre tillväxttakt än som skulle bli fallet vid en handelspolitisk isolering.

5. Ett sätt, på vilket tillväxttakten i isolering kan bli lägre än i integration, är att investeringslusten, »the entrepreneurial spirit», kan minska. I ekonomiska modeller för en ekonomi av vår typ är det vanligt att vid sidan av tekniskt framsteg betrakta sparvilja och kapitaltillgång som i hög grad avgörande för tillväxttakten, under det att investeringslusten vanligen förutsätts vara endast på sin höjd ett konjunkturproblem. I den mån de psykologiska reaktionerna blir negativa vid en handelspolitisk isolering, avtar investeringsviljan,

⁸ T. Scitovsky, *Economic Theory and Western European Integration*, s. 119–20 och Balassa, *op. cit.*, s. 114.

⁹ För en intressant diskussion av dessa samband se B. Balassa, *op. cit.*, kap. 6–8.

¹ Observera här de empiriska undersökningar, som visar att produktivitetsökningarna är snabbast i industrier, där den totala produktionen växer snabbast. (Se t. ex. P. J. Verdoorn, »On an Empirical Law Governing the Productivity of Labour», *Econometrica*, April 1951.) Eftersom det finns vissa trögheter på arbetsmarknaden, skulle vi då vänta oss att lönenivåerna i genomsnitt ligger högst i de utvecklingsledande industrierna. Det är i detta sammanhang snarare än när man diskuterar de statistiska resursomallokeringarna som löneskillnaderna mellan export- och hemmamarknadsindustri blir av intresse. Jfr ovan diskussionen av hur Reuterskiöld beräknat »omställningsvinsterna».

och det kan visa sig svårt att med existerande ekonomisk-politiska medel stimulera denna tillräckligt mycket i ett dylikt läge.

Avslutande räkneexempel

Den framtida nationalproduktutvecklingen i de två alternativen kommer således att betingas, dels av olikheter i avkastning på existerande resurser, dels av olikheter i den ekonomiska tillväxten. Hur stor skillnaden i framtida nationalproduktutveckling blir i de två alternativen är omöjligt att kvantitativt ange, alldeles särskilt som det inte finns någon möjlighet att med någon precision beräkna det mest betydelsefulla, nämligen hur stor skillnaden i tillväxttakt kan bli. Det är dock förf.'s personliga uppfattning att denna skillnad kan bli avsevärd. Emellertid ger redan någon procents skillnad i tillväxttakt upphov till betydande skillnader i nationalprodukt redan inom en tioårsperiod.

Om vi räknar med att tillväxttakten vid handelspolitisk isolering blir 2% och vid EEC-anslutning 3% och att nationalprodukten i utgångsläget sätts till 100 om vi inte är med i EEC och 104 om vi är med (dvs. $100 + 4\%$ högre avkastning på existerande resurser) kommer vi att efter 5 år ligga på en nationalprodukt om 110 vid isolering och 121 vid EEC-anslutning. Efter 10 år blir siffrorna 122 resp. 140 och efter 15 år 135 resp. 162. Om tillväxttakten vid EEC-anslutning i stället blir 4% blir värdena för detta alternativ 126, 154 resp. 187.